

İSLÂMÎ PERSPEKTİFTEN HİRİSTİYANLARIN MÜSLÜMANLARA 'DAHA YAKIN' OLMASI MESELESİ

Kemal POLAT (*)

Özet

Bu makalede Maide Suresi 82. âyetten hareketle, İslâmî kaynaklara göre Hıristiyanların Müslümanlara, Müslümanların da Hıristiyanlara daha yakın olması meselesi incelenmiştir. Hıristiyan Müslüman yakınlığının teolojik, sosyolojik, ahlâkî, Psikolojik bazı sebepleri üzerinde durulmuştur.

Kur'ân'ın diğer din mensuplarıyla ilişkilerde genellemeye gitmediği, dinleri kesin bir tasnife tabi tutup buna göre dost veya düşman ilân etme amacı taşımadığı, yakınlığın ve uzaklığın asıl gerekçesi olarak, diğer din mensupları tarafından gösterilen iyi niyet ve sergilenen davranışları esas aldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik, Hıristiyanlık, İslam, Yakınlık, Diyalog.

Issue of Christians Being 'Closer' to Muslims from Islamic Perspective

Abstract

In this article, the point that Muslims and Christians are closer by Islamic literature especially in view of Maide verse 82 are investigated. Some theological, sociological, moral and psychological reasons of Christian-Muslim closeness are dealt with.

It was determined that Koran makes no over generalization regarding relations with other religions and does not carry the aim of discriminating religions as friendly or enemy by certain classification, taking good will and behavior by the followers of other religions as a reference for real reason of closeness or remoteness.

Key Words: Judaism, Christianity, Islam, Closeness, Dialogue.

*) Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniv. İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Öğretim Üyesi
(e-posta: kemalpolat@atauni.edu.tr)

Giriş

Günümüzde küreselleşmenin getirdiği şartlar ve özel durumlar gereği, farklı kültürlerden ve dinlerden insanlar birbirleriyle daha yakın birtakım kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkilere girmektedirler. Aynı zamanda dinler arası diyalog faaliyetleri de artarak devam etmektedir. Ancak bu noktada bazı problemler ortaya çıkmakta, söz konusu ilişkilere gölge düşürebilmektedir. Söz gelimi İslâm açısından, bir taraftan Kur'ân'da Ehl-i Kitab'ın bir kısmı ile ilgili olumsuz bakış açısı sergileyen ve genel olmayan bazı âyetler mutlaklaştırılarak' fikrî ve fiilî gerilimler yaşanırken; diğer taraftan da olumlu bakış ifade eden, kısmî bir hüküm belirten âyetler genelleştirilerek oldukça iyi niyet sergilenmektedir. Bu durum da, ya diğer din mensuplarıyla ilişkilerin kesilmesine veya dikkatsiz diyaloglara, olumsuz gelişmelere yol açabilmektedir. Tam da bu noktada İslâm'ın diğer dinlere bakışının nasıl olduğu Müslümanlar açısından bir problem olarak belirmektedir.

Kurân-ı Kerim'de Ehl-i Kitab'la ilgili hem olumlu hem olumsuz yaklaşımlar mevcuttur. Kur'ân, Ehl-i Kitab'a ayrı bir yer vermekle beraber, bazen de Ehl-i Kitab arasında bile bir grubun farklı özelliklerinden bahsetmektedir. Ayrıca Ehl-i Kitab içinde Hıristiyanlara özel bir yer vermekte, hatta Hıristiyanlardan bir grubu ön plana çıkarmaktadır. Dolayısıyla ilişkilerin sağlıklı bir temele oturtulması için bu yaklaşımlar dikkatli, ölçülü bir şekilde ve kendi bağlamında değerlendirilmelidir.

Buradan hareketle dinler arası diyalog konusunda proje ve projeksiyonlar geliştirmek durumunda olan kişiler için ele alınması gereken hususlardan birisi de "*Hıristiyanların Müslümanlara 'daha yakın' olması*" meselesidir. Bu meselede Kur'ân'ın konuya bakışının ortaya konması oldukça önem arz etmektedir. Zira kanaatimize göre dinî meseleler ve diğer din mensuplarıyla ilişkilerde Kur'ân-ı Kerim'in direktifleri ve açıklamalarına göre strateji belirlemek, hem Müslüman olmanın bir gereğidir, hem de başarı şartını artırabilir. Ayrıca Kur'ânî bir ölçünün belirlenmesi, meselenin iyi anlaşılmasına, Müslümanlar arasında bir konsensüs sağlanmasına vesile olabilecek, Hıristiyanlarla kurulan ilişkilerin ve diyalog girişimlerinin ifrat-tefrit zemininden çıkarılıp sağlıklı bir temele oturtulmasına katkıda bulunabilecektir.

Bu makalede Maide suresi 82. âyet, yani "*İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksınız. Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da "Biz Hıristiyanlarız (nasara)" diyenleri bulacaksınız. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar*" âyeti bağlamında, İslâmî kaynaklara göre Hıristiyanların Müslümanlara

- 1) Kur'ân'ın Ehl-i Kitab'a karşı takındığı tavır ve çeşitli meseleler hakkında geniş bilgi için bk. Veli Ulutürk, *Kur'ân'da Ehl-i Kitab*, İnsan Yay., İstanbul 1996; Orhan Atalay, *Doğu Batı Kaynaklarında Birlikte Yaşama*, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yay., İstanbul 1999; Cemal Sofuoğlu, *Kur'ân-ı Kerim ve Hadislere Göre Hz. İsa ve Hıristiyanlık*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2001; Yusuf Çelik, "Hz. Peygamber Döneminde Müslüman Ehl-i Kitab Arasında Kurulan Sosyal İlişkiler", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 23 (2005), s. 129-144; Ahmet Güneş, *Hoşgörünün Hukukî Temeli*, Akademi Yay., İstanbul 2006, s. 72-143; Bedrettin Çetiner (Ed.), *Kur'ân-ı Kerim'de Ehl-i Kitab*, (Tartışmalı İlmî Toplantı), 12-13 Kasım 2005, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.

daha yakın olması meselesi ele alınacak, "Biz Hıristiyanlarız" diyenlerin kimler olduğu, özellikleri, bu ifadenin günümüz Hıristiyanlarını kapsayıp kapsamadığı, Müslümanlar nazarında Hıristiyanların niçin Yahudilerden daha güvenilir, dostlukça daha yakın oldukları ve Hıristiyanların Müslümanlara Müslümanların da Hıristiyanlara genelde yakınlık sebepleri tartışılacak ve tespit edilmeğe çalışılacaktır.

1. Müslümanlara Yakınlık Açısından Yahudilerin Durumu

Aslında araştırmamızın asıl konusu olmamakla birlikte, âyette Hıristiyanların Müslümanlara yakınlığının Yahudilere nispetle ele alınmasından dolayı, konuyla ilgili olduğu ve konunun anlaşılmasına katkıda bulunabileceği için bu hususa kısaca değinmekte fayda vardır.

Kaynakların verdiği bilgilere göre, yukarıda metnini verdiğimiz Maide 82. âyetin ifadesi Hz. Peygambere özel bir hitap olabileceği gibi, genel geçer bir hakikati dile getiren, umumî bir hitap da olabilir. Çünkü her insanın görebildiği apaçık bir realiteyi dile getirmektedir.

Bu gerçeği belirttikten sonra, âyetin ifade biçiminde Müslümanlara düşmanlık bakımından Yahudilere müşriklerden önce yer verilmesi dikkat çekmektedir. Onların kökeni Ehl-i Kitab olduğu için iman edenlere karşı müşriklerden daha az düşman olmaları gerektiği anlayışıyla beraber ele alındığında, bu öne alışı, özel bir önemi olduğunu söyleyebiliriz. Zemahşerî'ye göre Yahudiler bu âyette, hakka karşı şiddetli olmaları, hakikati kabul etmede zorlanmaları ve direnmeleri nedeniyle Müslümanlara karşı en şiddetli olarak nitelendirilmişlerdir, müşriklerden önce zikretmekle de bu özelliklerine vurgu yapılmıştır². Diğer bir görüşe göre ise bu öne alışı en azından onların Ehl-i Kitab oluşlarının, Allah'a ortak koşanlar gibi iman edenlere düşman kesildikleri gerçeğini değiştirmedigine dikkat içindir³. Diğer bir ifadeyle Yahudiler Ehl-i Kitab olmalarına rağmen, bu özellikleri Müslümanlara düşman olmalarını engelleyememiştir.

Âyetteki bu tespitin o dönemdeki olguya uygun olduğu görülmektedir. Nitekim merhum Muhammed Hamdi Yazır da bu konuya değinmekte, bu öne alışı sebebini Yahudilerin imandan uzak olmalarına ve hırslı olmalarına bağlayarak şöyle demektedir: "İnananlara düşmanlığın şiddeti noktasında Yahudileri Müşriklerin önünde göreceksin". Demek ki, bunlar imandan uzaktırlar. Bunlarda günahkârların sayısı daha fazladır. Çünkü bunların dünyaya hırsı hepsinden çoktur, kalpleri katıdır. Arzularına boyun eğmeleri ve ona düşkünlükleri, bozgunculuğa meyilleri, hakka karşı kibir ve inatları pek kuvvetlidir. Peygamberleri yalanlama ve öldürmede, isyan ve ihtilâl çıkarmada alışkanlıkları pek fazladır"⁴.

2) Bk. ez-Zemahşerî, Ebü'l Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğevâmidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvili fi Vucûhi't-Te'vîl, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye*, Beyrut ts., I, 654-655.

3) Bk. Seyyid Kutub, *Fi Zilâl-il-Kur'ân*, çev. Salih Uçan, Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1991, III, 351.

4) Bk. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, III, 1792. Yahudilerin bu özellikleriyle ilgili bazı âyetler şu şekildedir: "Onları, insanların hayata en düşkününü hatta müşriklerden bile daha düşkününü bulacaksınız. Onlardan her biri, bin sene yaşamayı arzu eder.

Diğer bir görüşe göre de âyette Müşriklerin Yahudilerle beraber anılmaları iki grubun Müslümanlara karşı düşmanlıklarında bir araya gelmeleri sebebiyledir. Zira bunların arasını İslâm düşmanlığı birleştirmiştir. Çünkü Yahudiler, Peygamberliğin kendilerinin dışında birine verilmesini kıskanmışlardır⁵. Bazı tefsirciler bu âyetlerin şiddetli düşmanlık hükmünün Hz. Peygamber dönemindeki Medine Yahudilerine mahsus olduğu görüşündedir. Fakat mananın hususi olması hükmün umumi olmasına engel olmayacağı anlayışından hareketle olsa gerek, müfessirlerin çoğu âyette her iki kavmin birbiriyle karşılaştırılmasının yapıldığını, aralarındaki farkın ortaya konduğunu açıklamışlardır. Gerçekte Abdullah İbn-i Selâm ve benzerleri gibi Yahudilerden bile iman edenler bulunmuş ise de, Yazır'a göre bunlar çok azdır⁶. İbn Âşûr Muhammed et-Tâhir'e göre de Hıristiyanlardan Müslüman olanlar ise başlangıçta ve sonraları çok olduğundan olsa gerek iman kabiliyetinin, sevgi ve yakınlığın Hıristiyanlarda daha fazla olduğu gösterilmiştir⁷.

Yahudilerin düşmanlık bakımından Müşriklerden önce zikredilmelerinin sebepleri bu şekilde izah edilirken, onların Müslümanlara düşmanlık beslemelerinin genel nedenleri üzerinde de durulmaktadır. İmam Mâtürîdî, Yahudilerin Müslümanlara düşmanlığını, onların kıskançlığına ve kalplerinin katı olmasına bağlamaktadır⁸. Beydâvî ise Yahudilerin düşmanlığının onların kendi arzularına, hevalarına uymalarından ve sabit fikirli olmalarından kaynaklandığına vurgu yapmakta, bu durum ise onların genel karakteri, klasik tavırları olduğunu ifade etmektedir⁹.

İslâm dünyasında Yahudilere bakış genelde olumsuzdur¹⁰. Nitekim Yahudilerin düşmanlığı ile ilgili olarak hemen bütün İslâm âlimleri, Hz. Peygamber'in, "Hiçbir iki Yahudi bir Müslümanla başbaşa kalmaz ki onu öldürmeye kasdetmesin" hadisini¹¹ delil getirmektedirler. Kur'ân'da Yahudiler de tek bir tabaka olarak görülmemekte, hepsi bir

Hâlbuki ömürlü olmak kendisini azaptan uzaklaştıracak değildir. Allah, onların neler yaptıklarını görüyor. "(Bakara: 96), "Sözlerini bozmaları sebebiyle onları lanetledik ve kalplerini katılaştırdık. Onlar kelimelerin yerlerini değiştirirler (kitaplarını tahrif ederler). Kendilerine öğretilen ahkâmın (Tevrat'ın) önemli bir bölümünü de unuttular. İçlerinden pek azı hariç, onlardan daima bir hainlik görürsün. Yine de sen onları affet ve aldırış etme. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever." (Maide: 13); Ayrıca geniş bilgi için bk. Ulutürk, *Kur'ân'da Ehl-i Kitab*, s. 51.

- 5) İbn Âşûr Muhammed et-Tâhir, *Tefsîrü'l-Tahrîr ve'l-Tenvîr*, Dârü Sahnûn li'n-Neşr ve't-Tevzî, Tunus ts., VI, 8; Yahudilerin düşmanlık anlamına gelebilecek bu nevi bazı davranışlarıyla ilgili geniş bilgi için bk. Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1989, III, 46; Kutub, III, 358-360.
- 6) Bk. Yazır, III, 1797.
- 7) Bk. İbn Âşûr, VI, 7; Yazır, III, 1797.
- 8) Bk. Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Tefsîrül-Kur'âni'l-Azîm, Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, nşr. Fâtıma Yûsuf el-Haymî, Beyrut 2004, II, 60.
- 9) Bk. Kadı Beydâvî, *Tefsîrül-Beydâvî*, Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, Beyrut ts., I, 450.
- 10) Geniş bilgi için bk. Bk. Baki Adam, "Yahudiliğin Hıristiyanlığa ve İslâm'a Bakışı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XXXVII (1997), s. 333-335.
- 11) el-Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs amnâ İştehere mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs*, tsh. ve tk. Ahmed Kalâş, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1983, II, 1207; ez-Zemahşerî, I, 654-655; Celâlî'd-Din es-Süyûfî, *Tefsîrül-Dürri'l-Mensûr fi'l-Tefsiri'l-Me'sûr*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1414/1993, III, 129.

tutulmamakta, içlerinde doğruların olduğu belirtilirken, müminlere şiddetli düşmanlık yapanları ve kavmiyetçilikleri yüzünden Allah'ın elçilerini reddedenleri farklı olarak ele alınmaktadır¹².

Kanaatimizce Yahudilerin Müslümanlara düşmanlıkları, İslâm öncesi Yahudiliğin durumu¹³ ve Yahudiliğin yapısından¹⁴ da kaynaklanmaktadır. Zira Yahudilik Bâbil sürgününden sonra millileşince¹⁵, iyice içine kapanmış, öteki ile sıcak ilişkiler kurmak şöyle dursun, sert bir tavır takınarak kendisini koruma yoluna gitmiştir. Diğer bir ifadeyle Yahudilik belli bir etnisite ile birleştirilince daha dışlayıcı olmaktadır. Tevrat, Yahudilere diğer kavimleri Yahudiliğe davet etmelerini açıkça emretmediği için¹⁶, diğer bir ifadeyle Yahudilik, dinî bakımdan Misyonerli bir din olmadığı için de diğer din mensuplarına hoşgörülü davranma ihtiyacı hissetmemiştir. Ayrıca Yahudilik yasaya, yani Yahudi şeriatına dayalı bir dindir, yasaya dayalı dinler ise daha katıdır ve sert hükümler ihtiva eder. Dolayısıyla müntesiplerinin de daha hoşgörüsüz olması mümkündür. Yahudilerin seçilmiş bir millet olduklarına inanmaları da, onları bu tür bir davranışa sevk etmiştir. Ayrıca Yahudilerin düşmanlığı onların beklentileriyle de alakalıdır. Zira onlar son peygamberin kendi soylarından geleceğini bekliyorlar ve umuyorlardı. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in kendi soylarından gelmemesi onları böyle düşmanca tavırlara itmiş olabilir. Yani düşmanlığın psikolojik, sosyolojik ve dinî birçok sebebi mevcuttur.

Öyle anlaşıyor ki, Yahudilerin İslâm'a karşı düşmanca davranışları, uzun boylu ve geniş çaplı olmuş, İslâm düşmanlığı Yahudilerin adeta karakteri haline gelmiştir. Bütün bu sebeplerden ve Hıristiyanlarla aralarındaki farklılardan dolayı Yahudilerin düşmanlık bakımından en şiddetli oldukları belirtilmiştir. Hıristiyanların yakınlık sebepleri ve Yahudilerle aralarındaki farklar ilerde ele alınacaktır.

12) "Hepsi bir değildir. Kitap verilenler içinde gece vakitlerinde Allah'ın âyetlerini okuyup secdeye kapanan doğru bir topluluk vardır. Allah'a ahiret gününe inanır, iyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar ve hayırlara koşuşurlar. İşte onlar, iyi kimselerdendirler. Ne hayır işlerlerse, asla karşılıksız bırakılmayacaktır. Allah, takva sahiplerini çok iyi bilir. Küfredenleri, kesinlikle ne malları ne de çocukları Allah'tan kurtaramayacaktır. Onlar, cehennemin sakinleridirler ve hep orada kalacaklardır." (Âl-i İmrân, 113-116)

13) İslâm öncesi Yahudiliğin ve diğer dinlerin durumu konusunda geniş bilgi için bk. Ali Rafet Özkan, "İslâm'ın Ortaya Çıktığı Dönemlerde Arap Yarımadasındaki Diğer Dinlerin Durumu", *Dinler Tarihi Araştırmaları IV, Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları*, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yay. Ankara 2004, s. 19-34; Şinasi Gündüz, "İslâm Öncesi Dönemde Ehl-i Kitab", Bedrettin Çetiner (Ed.), *Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitab, (Tartışmalı İlmî Toplantı)*, 12-13 Kasım 2005, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 19-31.

14) Yahudiliğin yapısı ve genel özellikleri hakkında geniş bilgi için, bk. Günay Tümer- Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, (3. bsk.), Ocak Yay., Ankara 1997, s. 204-205.

15) Bâbil sürgünü ve Yahudilerin millileşme süreci hakkında geniş bilgi için bk. Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Kardelen Kitabevi, Isparta 1999, s. 223-224.

16) Bk. Adam, a.g.m., s. 339.

2. Kur'ân'da Müslümanlara Yakın Olduğu Belirtilen Hıristiyanlar ve Özellikleri

Hıristiyanların Müslümanlara daha yakın olması meselesinin açıklığa kavuşturulması için, âyette ifadesini bulan "Biz Hıristiyanlarız" sözünü söyleyenlerin kimler olduğu ve özelliklerinin neler olduğunun tespiti çok önemlidir.

Maide Suresi 82-85. âyetlerde¹⁷ sözü edilen Hıristiyanların kimler olduğunu, belirleme konusunda özel ağırlığı olan birden fazla rivâyet mevcuttur. Maide 82. âyetin Hz. Peygamber dönemindeki belli bir grubu temsil ettiğini söyleyenlerin yanında, dinî özelliklerinden ve davranışları bakımından bütün Hıristiyanları kapsadığını düşünenler de vardır. Diğer bir ifadeyle bu konuda iki farklı görüş mevcuttur. 1. Âyette geçen "biz Hıristiyanlarız" ifadesi, Hz. Peygamber dönemindeki bir gruba işaret etmektedir. 2. Bu Hıristiyanların bahsedilen özellikleri bütün Hıristiyanlara ait bir sıfattır.

"Biz Hıristiyanlarız" diyenlerin belli bir grubu kastettiğine dair görüşleri ele alacak olursak, bazı kaynakların ifadesine göre, Maide 82-85. âyetler, Hz. İsa'nın takipçilerinden bir kesimin, "Biz Hıristiyanlarız diyenlerin" durumunu açıklamakta ve onların iman edenlere en çok sempati duyanlar olduğunu belirtmektedir. Bu âyetlerin bir bütün olarak ele alınması; onların belli bir durumunu tasvir etmesine ve bu belli açıklamanın bununla ilgili olduğu konusunda şüpheye yer bırakmamasına rağmen, pek çok kimsenin bu âyetin anlamını kavramakta hataya düştüğü, genele teşmil ettikleri ifade edilerek, Hıristiyan olduğunu söyleyen herkesin, iman edenlere en çok sempati duyanların "Biz Hıristiyanlarız" diyenler olduğunu göreceksin" hükmünün kapsamına girmeyeceği vurgulanmaktadır. Çünkü bu hüküm, Kur'ân'ın niteliklerini belirsiz bırakmadığı özel bir durumla ilgili-dir¹⁸.

Rivâyete göre Maide 82-85. âyetleri, Habeşistan Kralı Necaşi ve yakın arkadaşları ve ona tabi olanlar hakkında nazil olmuştur¹⁹. Yani kaynakların işaretine göre burada sözü edilenler bütün Hıristiyanlar değildir. Nitekim âyetin nüzul sebebi bu durumu ortaya koymaktadır²⁰.

17) Hemen bütün tefsirlere göre sadece Maide 82. Âyet değil bu dört âyet de konuyla ilgili Hıristiyanların özelliklerini belirtmektedir. "Şu tartışılmaz bir gerçektir ki, insanların iman edenlere en şiddetli düşmanlık duyanlarını, Yahudilerle şirke batanlar bulursun. Şu da tartışılmaz bir gerçektir ki, insanların iman edenlere sevgide en yakın olanlarını "Biz Hıristiyanlarız" diyenleri bulursun. Bu böyledir. Çünkü o Hıristiyanlar içinde derin araştırmalar yapan keşişler, kendini Allah'a adanmış rahipler vardır ve onlar, kibre sapmazlar. Resule indirileni dinlediklerinde farkına vardıkları gerçekten dolayı gözlerinin yaşla dolup taşıdığını görürsün. Şöyle derler: "Ey Rabbimiz, iman ettik. Artık bizi de gerçeğin tanıklarıyla birlikte kaydet." "Rabbimizin bizi barışseverler arasına koymasını umup dururken, Allah'a ve Hak'tan bize gelene neden inanmayacakmışız?" Böyle söyledikleri için Allah onları, altlarından ırmaklar akan cennetlerle lütuflandırdı. Sürekli kalıcıdır orada. İşte budur güzel davrananların ödülü. (Maide, 82-85)

18) Bk. Kutub, III, 351, 361-362.

19) Bk. eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-Kadır*, Dâri'l- Fikr, Beyrut ts. II, 67-69, es-Süyûfî, III, 129; Yazır, III, 1796; Kutub, III, 351

20) Kaynaklarda belirtildiğine göre Ca'fer, Kureys'ten 40 kişi ile beraber Habeşistan'a gitmiştir. Bunların peşine Kureys, Amr b. As ve İmâre b. el-Velid'i gönderdiler. Bunlar Necaşi'ye gidip "Bu adamlar bizim dinimizi fesada uğrattılar" dediler. Bunun üzerine Necaşi Müslümanları çağırdı, onlara konu

Âyetin nüzul sebebini teşkil eden olayda Ca'fer b. Ebî Talib ve arkadaşları Habeş Kralı Necaşî'nin huzuruna çıktığında Necaşî, Müslümanlara hitaben "Kitabınızda Hz. Meryem'in adı geçmekte midir?" diye sormuştur. Ca'fer b. Ebî Tâlib de "Evet onun adına nispet edilen bir süre vardır" demiş, 34. âyete kadar Meryem suresini, arkasından 9. âyete kadar Taha suresini okumuştur. Adamlar yerlerinden kalktıklarında gözlerinden yaşlar aktığı görülmüştür. İşte Maide 82. âyet onlar hakkında indirilmiştir²¹. Daha sonra Necaşî Medine'de Resulullah'a yetmiş kişilik bir heyet göndermiştir. Resulullah da bunlara Yasin suresini okumuşlardır. Aynı şekilde heyettekiler de ağlayarak iman etmişlerdir. Bu âyetler de bunların durumlarını tasvir ederek nazil olmuştur²². Kurtubî'nin naklettiğine göre, ikisi Habeşistan'lı ve sekizi Şam ehlinden olan, üzerlerinde yün elbiselerle 70 kişilik bir grup Peygamber'e geldiler. Hz. Peygamber bunlara Yasin Suresini baştan sonuna kadar okudu. Kur'ân'ı işittiklerinde ağladılar, iman ettiler ve şöyle dediler. Bu İsa (a.s.)'ya inenlere ne kadar çok benzemektedir. Bunun üzerine 82. âyet nazil oldu²³. Bunlar, hayatlarını manastırlara adayan kimselerdi. Katâde'ye göre de; bu âyet, Hz. İsa'ya gönderilmiş hak dine bağlı bulunan, Hz. Muhammed'in Allah tarafından peygamberlikle görevlendirilmesinden sonra O'na iman eden ve böylece Allah'ın takdirine mazhar olan Ehl-i Kitab'tan bir grup hakkında inmiştir;²⁴

Taberî'nin naklettiğine göre 82. ve 88. âyet Habeş Hıristiyanlarından Peygamber'e gelen bir grup hakkında nazil olmuştur. Onlar Kur'ân'ı işittiklerinde Müslüman olmuşlar ve Peygamber'e uymuşlardır. Başka bir rivâyete göre ise Habeş Kralı Necaşî ve onunla beraber Müslüman olanlar hakkında nazil olmuştur. Rivâyete göre Necaşî Peygamber'e bir heyet gönderir. Peygamber onlara Kur'ân okur ve bunun üzerine onlar Müslüman olurlar. Allah, bunlar hakkında 82. âyeti gönderir. Bunlar Necaşî'ye dönerler ve onu İslâm hakkında haberdar ederler. O da Müslüman olur ve ölünceye kadar da İslâm üzere kalır.

ile alâkalı bazı sorular sordu. Müslümanlar şöyle cevap verdiler: "Allah bizden öncekilere tek başına O'na ibadete çağıran peygamberler gönderdiği gibi bize de peygamber gönderdi. O, bize iyiliği emretmekte, kötülüğü yasaklamakta, akrabayı gözetmeyi emretmekte, onlarla ilişkiyi kesmeyi yasaklamakta, ahde vefayı emretmekte ve sözden dönmeyi yasaklamaktadır. Kavmimiz bize zulmetti, biz o peygamberi tasdik edip iman ettiğimizde onlar bizi yurtlarımızdan çıkardılar. Biz senden başka sığınacak kimse bulamadık. Bunun üzerine Necaşî, "Size iyilikle muamele edilecektir" deyince Amr ve arkadaşı "Onlar İsa (a.s) hakkında senin söylediğinden farklı şeyler söylüyorlar." dediler. Necaşî, "İsa hakkında ne diyorsunuz?" diye sordu. Onlar O, Allah'ın kulu, elçisi, kelimesi ve ruhudur. Onu if-fetli Meryem doğurmuştur." dediler. Bunun üzerine Necaşî, "Hata etmediniz" dedi. Daha sonra Amr ve arkadaşına dönerek, "Şâyet siz benim yanıma, toprağıma, ülkeme gelmeseydiniz size çok şeyler yapardım. Sizi cezalandırdım" dedi sonra Cafer ve arkadaşları Medine'ye döndüklerinde Necaşî ve yanındaki bir kısım insanlar Ca'fer'le beraber Medine'ye geldiler ve Hz. Muhammed'e iman ettiler ve peygamber onlara Kur'ân okuduğunda onlar ağladılar, gözleri yaşla doldu. İşte bu âyet de onlar hakkında nazil oldu (Bk. es-Süyûfî, III, 130-131). Bu olayın ayrıntısı ve Müslümanların Habeşlilerle ilişkileri hakkında geniş bilgi için bk. Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, (5. bsk.), çev. Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul 1990, s. 284-306.

21) ez-Zemahşerî, I, 655; Kutub, III, 365-366.

22) ez-Zemahşerî, I, 655; Yazır, III, 1796.

23) Bk. el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el Ensârî, *el-Câmi'u li-Ahkâmi'l- Kur'ân*, basım yeri yok, ts., VI, 256.

24) Geniş bilgi için bk. Kutub, III, 365-366.

Öldüğünde ise Hz. Peygamber, “Kardeşiniz Necaşî vefat etmiştir. Onun cenaze namazını kılın” demiştir ve Necaşî Habeşistan’da olmasına rağmen Peygamber, Medine’de onun cenaze namazını kılmıştır/kıldırıştır²⁵.

Diğer bir rivâyette de âyetin nüzul sebebi olarak şu olay gösterilmiştir. Necaşî Peygamber’e yedi keşiş ve beş rahipten oluşan on iki kişilik bir grup gönderdi. Onlar Peygamber’e sorular sordular. Peygamber de onlara Kur’ân âyetleri okudu. Bunun üzerine onlar ağladılar ve iman ettiler. Sonra Necaşî’ye döndüler. Necaşî onlarla beraber Medine’ye gelmek üzere yola çıktı ve yolda öldü. Bunun üzerine Hz. Peygamber ve Müslümanlar onun cenaze namazını kıldılar ve onun için tövbe istiğfarda bulundular²⁶. Bir başka rivâyette ise bu âyette kastedilenler, Habeş’li olup, muhacir müminler kendilerine geldiğinde Habeşistan’da olup da iman edenlerdir. Daha başkaları ise ‘Âyette övülen sıfat, iman ehlinde Hz. İsa’nın şeriatı üzerinde olup, Allah, Peygamber gönderince O’na iman edenlerdir’ demiştir²⁷.

Bu rivâyetleri değerlendiren, Hıristiyanların da cennete girebileceklerini düşünen S. Ateş de bu ifadelerin belli bir gruba ait olduğunu belirtmektedir. O’na göre bunların Habeşistan’dan, ya da Şam tarafından gelen Hıristiyan heyeti olması ihtimali kuvvetlidir. Çünkü Kur’ân’ı dinleyenler, işittiklerini anladıklarına göre bunların Arap olmaları gerekir. Bu takdirde bu heyetin, Şam tarafından, Süryanî-Aramî gibi Arap soyundan bir Hıristiyan heyeti olma ihtimali daha kuvvetlenmektedir. Demek ki Medine devrinin sonlarına doğru, Hz. Peygamber’in peygamberliği, Arap Yarımadası’nın her yanında duyulmağa ve kendisine, çeşitli yerlerden akın akın heyetler gelmeye başlamıştı. Muhammed İzzet Derveze’ye göre bu heyetlerin gelmesinde, Hz. Peygamberin çeşitli bölgelere gönderdiği mektupların da etkisi olmuştur. İsrâ Sûresinin 107-109, Kasas Sûresinin 52-53. âyetleri, Kitap ehlinin, Kur’ân’dan etkilenip Hz. Muhammed’in peygamberliğine inandıklarını belirten iki sahne takdim etmektedir²⁸. Bu da Kur’ân’ın, art niyetli düşüncelerden uzak, sağduyu sahibi Yahudi ve Hıristiyanlar üzerinde nasıl derin bir iz bırakmış olduğunu gösterir.

Buraya kadar zikrettiğimiz rivâyetlerden anlaşılmaktadır ki, Maide 82. âyette geçen “biz Hıristiyanlarız” diyenler, halklarında farklı rivâyetler olsa da bütün Hıristiyanları kapsamamakta, bir gruba ait ifadeler olarak Kur’ânda yer almaktadır. Ayrıca, “biz Hıristiyan’ız” diyen bu grubun tarihî süreçte Müslüman oldukları ifade edilmektedir. Ancak onların bahsedilen özelliklerinin bütün Hıristiyanlar için geçerli olabileceğini, en azından o dönemde yaşayan Hıristiyanları da kapsayacağını düşünen âlimler de mevcuttur.

Nitekim İbn Âşûr Muhammed et-Tâhir’e göre, Âyette yer alan “lâ yestekbirûn (onlar büyüklük taslamazlar)” ifadesi, o dönemde yaşayan Hıristiyan milletlerin tümünün tevazu

25) et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Turâsîl Arabî, Beyrut ts., VII, 6-7.

26) et-Taberî, VII, 6; Ayrıca bk. es-Süyûtî, III, 13.

27) Geniş bilgi için bk. et-Taberî, VII, 7-8; Benzer şeyler için bk. Kurtûbî, VI, 257.

28) Bk. Ateş, III, 47-48.

sahibi olduklarını anlatmak istemiş olabilir. Çünkü Arapların Hıristiyanları güzel ahlâkla muttasıflardı. “Biz Hıristiyanlarız” ifadesinin zahirinden anlaşılın, bu ahlâk Hıristiyan olmaları açısından lafzında tüm Hıristiyanlar için bir vasıftır. Çünkü bu âyette yer alan “ellezîne” ism-i mevsûl ifadesi örfî bir genellemeye delâlet eder ki, onların Arap Hıristiyanlar olduğunu gösterir. Zira onların Hıristiyanlığa tabi olmaları, kendilerinde mevcut olan güzêl ahlâklarına, dinî ahlâkı da eklemiştir. Örneğin meşhur şair Züheyr ve Lebîd, ayrıca Varaka b. Nevfel ve benzerleri bu iki ahlâkı beraber taşımışlardır²⁹. Kanaatimizce o gün olduğu gibi bu gün için de bir dine mensup olan fertlerin tümünün aynı davranış tarzını ortaya koymaları beklenemez. Nitekim Hıristiyanlığı benimsemiş onca farklı kültüre mensup milletlerin, fertlerin veya grupların hepsinin tevazu sahibi olmaları mümkün değildir. Eğer böyle olsaydı hepsinin aynı zamanda Müslüman olmaları gerekirdi. Hatta çağımızdaki Hıristiyanların tümünün Müslümanlara karşı tevazu sahibi olduklarını söylemek ne derece doğrudur.

Câhiz’e göre de, âyette “Biz Hıristiyanlarız” diyenlerden maksat şüphesiz ki, Hıristiyan dini üzerine kalanlardır. Çünkü Hıristiyanlardan iman edenler zaten Müslüman olmuşlardır³⁰.

“Bize ne oluyor ki Kur’ân’a uymayalım “ifadelerini değerlendiren Zemaşerî, bu ifadelerin Hıristiyanların iman etme konusunda negatif duygulardan uzak olduklarına, iman etmeye yönelik olumlu tutumlarına, Allah’ın kendilerini sâlih kişilerle birlikte olma, bulundurma nimetine düşkün olmalarına işaret saymaktadır³¹. Zemaşerî, buraya kadar Hıristiyanların bazı güzel özelliklerini zikretmekle birlikte, bu ifadelerin sözde kalıp pratiğe aksetmemesi ve teslis inancına devam etme uygulamalarının olduğuna da işaret ederek, bunun ciddî bir çelişki olduğuna vurgu yapmaktadır. Çünkü ona göre hiçbir zaman teslis inancıyla, sâlih kişilerle beraber olma, cennete girme isteğini bir araya getiremeyiz. Dolayısıyla bu âyetlerde Kur’ân’ın Hıristiyanlar için bahsettiği güzel vasıflar ve verilen nimetler gerçekte teslise inanıp, dil ile bu ifadeleri kullananlar için geçerli değildir³². Yani burada övülen din olarak Hıristiyanlık değil, Hıristiyanlığa mensup olan insanların düşünce ve davranışlarıdır.

Karâfî de benzer bir hususa değinerek bu konudaki görüşünü şöyle dile getirmektedir: Kur’ân’ın Nasârâ’yı “mü’minlere sevgice en yakın olanlar ve ululuk taslamayanlar” diye övmesine gelince, bunu kabûl ediyoruz; ancak bu, onların Allah’ın öfkesini ve sonsuza dek Cehennem’de bırakılmayı hak etmiş kâfirler olmalarına engel değildir. Çünkü güvenilirlik, yiğitlik, zarafet, nezaket, anlayışlılık gibi yüksek nitelikler ve kazanılmış edepler kâfirde de müminde de bulunabileceğinden, bunlarda Hıristiyanların dinlerinin doğruluğunu gösteren bir delil yoktur³³. Kaldı ki, Maide 82. âyet Hz. Peygamber döne-

29) Bk. İbn Âşûr, VI, 8.

30) Bk. İbn Âşûr, VI, 6.

31) Bk. ez-Zemaşerî, I, 655-656.

32) Bk. ez-Zemaşerî, I, 656.

33) Bk. el-Karâfî, *el-Ecvibetü'l-Fâhire fi'r-Red ale'l-Es'ileti'l-Fâcire (el-Fârik beyne'l-Hâlik ve'l-Mahlûk* kitabının kenarında), Birleşik Arap Emirlikleri 1407/1987, s. 40.

minde Müslümanları sevmiş ve bu sevgi sonucu Müslüman olmuş belli Hıristiyanları ve daha sonra onlar gibi davranan sınırlı sayıdaki kimseleri anlatmaktadır. Bu gün İslâm'ın ve Müslümanların en katı düşmanı olan büyük Hıristiyan yığınları onlara katmamızın mümkün olmadığı açıktır³⁴.

Kısaca ifade edecek olursak âyetlerde özellikle tarihi boyutuyla, ilk dönem Hıristiyanlık ele alınmaktadır. Allah'ın emrettiği yola yakınlık bakımından en ılımlı olarak Hıristiyanların ismi geçmektedir. Ancak Hz. İsa'nın konumu konusunda düşmüş oldukları ihtilâflar, onların cehennem azabıyla cezalandırılmalarına yetecek kadar dalalete ve sapıklığa düşmelerine sebep olmuştur³⁵. Bütün bu âyetlerden ve rivâyetlerden anlaşıldığına göre, Kur'ân'ın Hıristiyanlara bakış tarzı, ilâhî tebliğin kapsamına giren tüm insanlık içerisinde Yahudiler ve müşriklere nazaran daha ılımlıdır. Ancak ağır ifadelerle onları eleştirdiği âyetler de bulunmaktadır. Onlar için Kur'ân'da kullanılan en ağır ifade, "İsa ve annesi Meryem'i Allah'a ortak görmeleri" sebebiyle "kâfir" kelimesi olmuştur³⁶.

Bir çalışmasında bu âyeti de konu edinerek meseleye açıklık getiren merhum Şaban Kuzgun, bu hususta şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Kur'ân-ı Kerim, bu âyetle Hıristiyanları Yahudiler ve Müşriklerden daha fazla Müslümanlara yakın bulmakla beraber, Hıristiyanlarla diyalog kurma hususunda nelere dikkat edilmesi gerektiğini açık şekilde ortaya koymaktadır. O'na göre tarihin her döneminde Hıristiyanlar Müslümanlara böyle müsamahalı davranmamıştır"³⁷. Haçlı Seferleri örneğinde olduğu gibi düşmanca davranışları zamanlar da olmuştur.

Örnekleri çoğaltılabilecek olan bütün bu teolojik ve tarihî gerçekler göstermektedir ki, âyette geçen "Biz Hıristiyanlarız" diyenler küçük bir gruptur ve bu ifadede bütün Hıristiyanlar kastedilmemektedir. Ancak bahsedilen özelliklerin sadece söz konusu grupta değil de diğer Hıristiyanlarda da bulunabileceğini düşünen âlimlerin görüşünden hareket edersek, Hıristiyan-Müslüman yakınlığının bazı sebeplerinden bahsetmek mümkündür. Burada bu sebepler üzerinde durulacaktır.

34) Bk. el-Karâfi, s. 40-41. Geniş bilgi için ayrıca bk. Arif Yıldırım, *Kelâmî Münakaşalara Giriş I* (Hz. Muhammed ve Kur'ân Bağlamında Ehl-i Kitab'a Cevaplar), Salkımsöğüt Yay., Erzurum 2007, s. 130-132.

35) Bk. Murat Ağan, *Hz. Muhammed'in Hıristiyanlarla Mücadele Stratejisi, Ayıışı*, Kitapları, İstanbul 2003, s. 19-20.

36) İlgili âyetler şu şekildedir: "Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesih'dir" diyenler and olsun ki kâfir olmuşlardır. De ki: Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesih'i, anasını ve yeryüzündekilerin hepsini imha etmek isterse Allah'a kim bir şey yapabilecektir (O'na kim bir şeyle engel olabilecektir)! Göklerde, yerde ve ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir. O dilediğini yaratır ve Allah her şeye tam manasıyla kadirdir. (Maide 17); And olsun ki "Allah, kesinlikle Meryem oğlu Mesih'tir" diyenler kâfir olmuşlardır. Hâlbuki Mesih "Ey İsrail oğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk ediniz. Biliniz ki kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah ona cenneti haram kular; artık onun yeri ateştir ve zalimler için yardımcıları yoktur" (Maide 72); Geniş bilgi için bk. Ağan, s. 20.

37) Şaban Kuzgun, "Kur'ân-ı Kerim'e Göre Hıristiyanlık ve Hıristiyanlar", *Asrımızda Hıristiyan-Müslüman Münasebetleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1993, s. 76-77.

3. Hıristiyanların Müslümanlara Yakınlığının Sebepleri

"Biz Hıristiyanlar" diyenlerin özelliklerinin bütün Hıristiyanlar için geçerli olduğunu söyleyenler de mevcuttur. Bunlara göre Maide 82. âyetindeki 'yakınlık' Hıristiyanlığın ve Hıristiyanların bazı özelliklerinden kaynaklanabilir. Dolayısıyla yakınlığın, dinî, ahlâkî sosyolojik, psikolojik vb. bazı sebepleri mevcuttur.

3.1. Dinî ve Ahlâkî Sebepler

Âyette "Biz Hıristiyanlar" diyenlerin sevgice Müslümanlara daha yakın olduğu belirtiltikten sonra, bunların özelliklerinden bahsedilmekte, "*Çünkü onların içerisinde kısıslar ve rahipler vardır ve onlar kibirlenmezler*" ifadesiyle yakınlığın sebepleri de belli ölçüde izah edilmektedir.

Kaynaklarda, Kısıslar ve rahip kavramları tahlil edilmiş, anlamları belirlenmiştir. Buna göre, dini araştırmaları bakımından Hıristiyan ileri gelenlerinden âlim ve âbid olanlara "kısıslar" denilmiştir. İbn Zeyd'in açıklamasına göre kısıslar ruhbanın başı demektir. Hıristiyanlar, Hz. Yahya ve İsa'nın dünyadan uzak hayatını ileri götürmek ve böylece Allah'ın rızasına ulaşmak gayesiyle aşırı ibadet ve sabrı dinin ileri gelenleri hakkında farz olan bir prensip olarak koymuşlardır³⁸. Bir millet içinde böyle ciddi bir ruhbanlık ile son derece züht içerisinde, devamlı ibadet hâlinde dünyadan uzaklaşma, el etek çekme, sabır ve tahammül hayatını sürdürebilenler, o millette bir itidal duygusu uyandırabilecek ahlâkı güzelleştirme örneği olmaktan uzak kalmazlar. İşte bu yönüyledir ki gerçekten ilim ve amele özen gösteren, papazların, dünyevî istek ve arzularından uzak durmaya çalışan rahiplerin varlıkları, Hıristiyanların kibirlerini kıran ve müminlere sevgi ve yakınlıklarına sebep olan dini gelenek ve yaşantılarından sayılmıştır. Yoksa ruhbanlık adı altında dünya peşinde koşanların, helâli yasaklayıp, harama göz yumanların din ve dünyaya zararlı günahkârlardan olduklarına şüphe yoktur. Kısacası âyet bize gösteriyor ki, ilim ve âlimlere sevgi, âhret, düşüncesi, sonuç endişesi; aynı şekilde kibirsizlik kâfir bile olsa haddi zâtında övülmeye layık, en faydalı, en güzel yakınlaşma sebeplerindedir. Bu sebepledir ki, Hıristiyanlar inananlara sevgi açısından daha yakın bir konumdadırlar. Binaenaleyh, bu ahlâk anlayışı var oldukça Hıristiyanlarda iman kabiliyeti daha fazladır. Bunlardan gerçekten imana gelenler Yahudilerden daha çok olmuştur³⁹.

38) Bk. Yazır, III, 1793-1794; Ancak "Sonra onların eserleri üzere, resullerimizi art arda gönderdik. Meryem'in oğlu İsa'yı da onların ardınca gönderdik. Ona İncil'i verdik; ona uyanların gönüllerine şefkat ve merhamet koyduk. Bir bid'at olarak ortaya çıkardıkları ruhbanlığı, onlar üzerine biz yazmamıştık. Allah'ın rızasını kazanmak için ortaya çıktılar. Ama ona gerektiği şekilde saygılı olmadılar. Onların, iman edenlerine ödülleri verdik. Onlardan çoğu yoldan çıkmış olanlardır." (Hadid 27) âyetinde ifade edildiği gibi buna gerçekten uymamışlar, meşru olandan kaçarken gayr-i meşru hallere düşmüşlerdir. Bunun için "İslâm'da ruhbanlık yoktur" Böyle olduğu bu âyetlerin peşinde anlatılacaktır. Fakat her türlü kötü ahlâkın başı olan şiddetli dünya sevgisi ve şehvî arzulara uyma azgınlığıyla, bunun tamamen tersi, demek olan rehbanîyet karşılaştırıldığı zaman her halde dünya ihtiraslarına karşı rehbanîyet yolundakı gayret ve çaba sarf etmenin bir fazilet olduğu da inkâr edilmez. Zira dünya sevgisi, bütün günahların başıdır. (Yazır, III, 1793-1794)

39) Bk. Yazır, III, 1793-1795.

Keşişlerin ve rahiplerin müminlere sevgide yakın olmaları, Araplar arasında onların güzel ahlâka, tevazu ve hoşgörüyü sahip olmalarından kaynaklanır. Bunlar, ibadet yerleri olan kiliseler, manastırları imar ederlerdi, bu halleriyle de Arapların birçok bölgesinde yayılmışlardı ve bunların (keşişlerin, rahiplerin) birçoğu Rum kanalıyla kendilerine Hıristiyan davetinin ulaştığı Şam (Dimaşk) Araplarıydı. Araplar bunları zühtle ve insanlarla olan iyi muameleleriyle tanımışlardı. Bunların varlığı ve dinlerinin liderleri olmaları o toplumun ahlâkının düzeltilmesinin bir sebebiydi⁴⁰. Ayrıca Onlardan Hıristiyanların gerçek dinini bilen ve gerçekler kendilerine izah edildiğinde büyüklük taslamayan kimseler bulunmaktaydı⁴¹. Neseî, Hıristiyanlardaki bu sevgi ve şefkatin sebebini araştırırken, ruhban sınıfındaki tevazuun sıradan Hıristiyanlara yansımış olabileceği sonucuna varmaktadır⁴². İşte Hıristiyanlarda ruhbanlık bulunması, ilk Hıristiyanların riyazet içinde olmaları ve keşişlerinin samimi olanlarının bunu tatbik etmesi, onları mütevazı olmaya, dünya ve şehvet hırsını kırmaya yardım ederdi ki, bu durumdaki insanlar İslâm'ı kabule daha yakın olmaktadır⁴³. Dolayısıyla Kur'ân'da olumlu vasıflarla anılan Hıristiyanların hemen hemen tümü tarihsel süreçte zaten Müslüman olmuşlardır. Müslüman olmayanların çoğu ise hakikati bile reddettiler. Bu açıdan Kur'ân'da yerilen Yahudiler gibi olduklarını söylemek mümkündür. Haçlı savaşları, sömürge savaşları, Endülüs'ü tahrip etmeleri gibi önemli tarihî ve siyasî olaylar, bunları yapan Hıristiyanların Müslümanlara sevgi değil, aksine daha ileri bir düşmanlık içinde hareket ettiklerini göstermektedir.

Zemahşerî de, âyette bahsedilen yakınlığı, bu Hıristiyanların içerisinde keşiş ve rahiplerin olmasına bağlamaktadır. O'na göre bunların içerisinde mütevazı, sakin, kibirsiz insanlar vardır. Bunların sayesinde Hıristiyanlara etki etmek daha kolaydır ve onlar mü'minlere sevgi beslerler. Yine O'na göre bu âyette öğretimin çok faydalı bir şey olduğuna, insanları hayra ileticeğine, daha doğru bir yola götüreceğine, kurtuluşa erdireceğine delil vardır. Ayrıca âhretin gamı kederi ile ürpererek bu şekilde âhretin durumundan bahsetmek, kibirden uzak olmak gibi konularda Hıristiyanların Müslümanlara daha yakın olduğuna delil vardır. Yine Zemahşerî, onların kalplerinin şefkatine, hassasiyetine (rikkat), merhamet dolu olduğuna işaret ederek Kur'ân'ı işittiklerinde ağlamalarını bu duruma delil göstermektedir⁴⁴.

Hıristiyanların Müslümanlara yakın olmasının dinî sebeplerinden bir başkası da şöyle izah edilmektedir: "inançlarında hata olmakla beraber, Hz. İsa'nın telkinleri gereği, Hıristiyanlar dünyaya fazla değer vermemişlerdir. Hz. İsa takipçilerine "*Göze göz, dişe diş dendiğini duyduunuz. Ama ben size diyorum ki, kötüye karşı direnmeyin. Sağ yanağınıza bir tokat atana öbür yanağınızı da çevirin. Size karşı davacı olup mintanınızı almak isteyen abanızı da verin. Sizi bin adım yol yürümeye zorlayanla iki bin adım yürüyün. Sizden bir*

40) Bk. İbn Âşûr, VI, 7.

41) Bk. Kutub, III, 362.

42) Bk. en-Neseî, *Tesfirü'n-Neseî*, İstanbul 1984, II, 691; Matta, 5/39; Luka, 6/29.

43) Bk. Ulutürk, s. 51.

44) ez-Zemahşerî, I, 655.

şey dileyene verin, sizden ödünç isteyeniyi geri çevirmeyin"⁴⁵ diyecek kadar insan sevgisi aşlamıştır. Onun öğütlerinden ve tebliğ ettiği dinin ruhundan ayrılmayan insanların yüreklerinde şefkat olur. Yüce Allah: "Arkalarından Meryem oğlu İsa'yı da gönderdik; Ona İncil'i verdik ve ona uyanların kalplerine şefkat ve rahmet (acıma duygusu) koyduk..."⁴⁶ buyurmuştur. İşte Hz. Peygamber devrinde bu sevgi ruhunu taşıyan bazı kıssısların ve rahiplerin de teşvik ve telkinleriyle Hıristiyanlar, Müslümanlara dostça davranmışlardır. İçlerinden heyetler gelip Allah'ın Elçisi ile görüşmüş, Kur'ân dinlemiş, kimileri Müslüman olmuş, kimileri Hıristiyan kalmakla beraber Hz. Peygamber'in peygamberliğini kabul etmiştir. Necrân heyeti böyledir. Hz. Peygamber, kendi mescidinde, Hıristiyanların, Hıristiyan usûllerine göre ibâdet etmelerine müsaade etmiştir⁴⁷. İbn Kesîr ise âyette geçen Hıristiyanların Habeşistan'dan Medine'ye gelen, aralarında keşiş ve rahiplerin de bulunduğu bir heyet olduğuna işaret ettikten sonra, Hıristiyanların Müslümanlara ve İslâm'a bu olumlu tavrı gösterebileceklerini, bunun da kalplerindeki duygulardan ileri geldiğini; zira onların kitabında "sağ yanağına bir tokat atana, sol yanağı çevir"⁴⁸ diye yazıldığını, hatta dinlerinde de savaşın meşru olmadığını anlatmaktadır⁴⁹. Bütün bunlar göstermektedir ki, ilk dönem Hıristiyanlarıyla Müslümanlar arasında tabii bir diyalog mevcuttu, ilişkilerde karşılıklı hoşgörü ve sevgi esastı.

Yakınlığın dinî sebepleri arasında Kitab-ı Muukaddes'ten kaynaklanan hususlar olduğu gibi, Kur'ân'dan kaynaklanan sebepler de mevcuttur. Örneğin, Kur'ân Allah'ın İncil'i İsa'ya verdiğini ve O'na inananların kalplerine şefkat ve merhamet koyduğunu belirtmektedir⁵⁰. Diğer taraftan Ehl-i Kitap'la evlenmeye izin verilmesi ve kestiklerinin yenmesi⁵¹, ayrıca Kur'ân'da Hz. İsa ve Hz. Meryem'e tahsis edilen önem de Hıristiyanları memnun etmekte, sevindirmekte Müslümanlara yakın davranmalarına vesile olmaktadır.

Burada konuyla ilgili önemli bir husus da şudur ki, sözü edilen Hıristiyanlar, Müslümanlara sevgi bakımından en yakın olanlardır. Ancak bunların yakınlığı İslâm'a düşman olan gruplarla kıyaslanınca söz konusudur. Hıristiyanlar, onlar arasında en yakın olmaktadır. Çünkü Müslümanlara davranışta bir tarafta Ehl-i Kitap, yani Yahudi ve Hıristiyanlar, diğer tarafta Müslümanlara düşmanlıkta Mecusiler, Sabîler, Putperestler gibi farklı gruplar vardır. Hıristiyanların yakınlığı bu gruplarla karşılaştırılınca söz konusudur⁵².

Bu hususla ilgili olarak kaynakların önemle üzerinde durduğu konu Hıristiyanların yakınlığının Yahudilere nispetle söz konusu olabileceğidir. Nitekim Yazır, bu hususu şöyle izah etmektedir: Gerçi Hıristiyanlar da genelde Mü'min değildir, Mü'minlere düşman-

45) Matta, 5/39-42.

46) Bk. Hadid, 27.

47) Bk. Ateş, III, 47.

48) Matta, 5/39; Luka, 6/29.

49) Bk. Luka, 6/21; İbn Kesîr, V, 2426-2430.

50) Bk. Hadid, 27.

51) Bk. Maide, 5.

52) İbn Âşûr, VI, 6.

lık bunlarda da mevcuttur. Fakat bu tür diğer bir türe karşı düşünülüp mukayese edildiği zaman birilerinin düşmanlıkta şiddeti fazla, diğerlerinin de müminleri sevebilmek kabiliyeti fazladır. Yani Yahudilerin sevgi ihtimali büsbütün yok değil, lâkin Hıristiyanların sevgisi daha fazla söz konusu ve daha yakın bir ihtimaldir. Hıristiyanlarda iman kabiliyeti, inananlara sevgisi ötekilerinden fazladır. Bunların daha yakın olması şu sebeptendir ki, bunlardan papazlar, yani ilim ve ibadetle meşgul kişiler, Rahipler, yani âhiret korkusuyla manastırlarda nefislerini ezen ibadetlerle meşgul, dünyayı tepkedenler vardır. Bir de, bunlar kibirlenmezler, kibirli değildirler. Mütevazı, alçak gönüllü ve uysaldırlar. Bu iki sebeple Mü'minleri sevebilmeleri daha fazla ümit edilmektedir. Bundan dolayıdır ki, kulaklarına söz girme ve anladıkları zaman hakkı kabul etme ihtimalleri yüksektir⁵³.

Fahrüddin er-Râzî'ye göre "Müslümanlara en yakın olanlar kendini dine vermiş Hıristiyanlardan çıkar. Allah bu âyette, Hıristiyanların, Yahudilerden daha yumuşak huylu olduğunu ve bu sebeple de Müslümanlara daha yakın olduğunu belirtmiştir. Burada iki mesele vardır: İbn Abbas, Saîd b. Cübeyr, Atâ ve Süddî: "Bu âyetle, Necaşî ve Habeşistan'dan Hz. Peygamber'e gelerek O'na iman eden kavmi murad edilmiştir. Müslümanlara düşmanlıkları apaçık iken bütün Hıristiyanlar murad edilmemiştir" demişlerdir. Diğerleri ise şöyle demişlerdir: "Yahudilerin inançlarına göre, dini bakımdan kendilerinden olmayan kimselere, hangi yol ve şartla olursa olsun, kötülük yapmak meşrudur. Ama Hıristiyanlara gelince, onların inançları böyle değildir. Aksine onların dinine göre başkalarına eziyet etmek haramdır. İşte bu iki millet arasındaki fark budur. Bu iki millet arasındaki farkı izah etmekten maksat, Hz. Peygamber nezdinde Yahudilerin durumunu, O'na vermiş oldukları keder ve üzüntüyü hafifletmektir⁵⁴. Daha sonra Allah, bu iki millet arasındaki farklılığın sebebini izah etmektedir, bu farklılığın sebebi şudur: Yahudiler, dünyaya karşı çok şiddetli bir hırs ve tutku içindedirler. Allah, bu âyetinde Yahudileri, dünyaya düşkün olma hususunda, âhireti inkâr eden müşriklere eş tutmuştur. Hırs, kötü ahlâkın kaynağı ve merkezidir. Çünkü dünyaya düşkün olan herkes, dünyayı elde etmek uğruna dinini terk edebilir ve her türlü haramı ve kötülüğü yapmaya yeltenir. Dolayısıyla onun bir mal veya bir makam elde eden herkese karşı düşmanlığı artar. Hıristiyanlara gelince onlar, pek çok işte dünyadan yüz çevirip ibadete devam eder; riyaset tutkusunu, tekebbürü ve kendini yüksek görmeyi terk etmeye yönelirler. Böyle olan herkes hiç şüphesiz ki, başkalarına haset etmez, onlara eziyet vermez ve onlara düşmanlıkta bulunmaz. Aksine Hakk'ı talep etmek hususunda yumuşak huylu olur ve o Hakk'a hemen boyun eğer. İşte bu konuda bu iki millet arasındaki fark budur ki, bu da Allah'ın: "Bunun sebebi şudur: Çünkü onların içinde keşişler, rahipler vardır ve onlar, büyükmek istemezler" buyruğu ile kastedilendir.

Burada, dini talep etme hususunda faydalı olan bir incelik vardır ki o da şudur: Hıristiyanların küfrü, Yahudilerinkinden daha katı ve serttir. Zira Hıristiyanlar uluhiyette ve nübüvvet hususunda çekişirlerken, Yahudiler sadece nübüvvet hususunda münakaşa

53) Bk. Yazır, III, 1794-1795.

54) Geniş bilgi için bk. Fahrüddin er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, trc. S. Yıldırım, L. Cebeci, S. Kılıç, C. S. Doğru, Akçağ Yay., Ankara 1990, IX, 184-186.

etmişlerdir. Birinci durumun daha tehlikeli olduğundan bir şüphe yoktur. Hıristiyanların, bu kadar katı küfürlerine rağmen, dünyayı talep etme konusundaki hırs ve tutkuları daha fazla olmayıp, aksine onların kalplerinde âhirete yönelik bir meyil ve arzu bulunduğu için, Allah, "onların, iman edenlere sevgi bakımından daha yakınını da, and olsun, "Biz nasranileriz" diyenleri bulacaksınız" tabiriyle onlara bir mevki vermiştir. Yahudilere gelince, onların inkârları Hıristiyanların küfre düşmeleri yanında daha hafif olmasına rağmen, Allah onları rahmetinden kovmuş ve lanetin daha büyüğünü onlara göndermiştir. Bu ise sırf onların, dünyaya aşırı düşkünlükleri sebebiyle olmuştur⁵⁵.

3.2. Hıristiyanların Müslümanlara Yakın Olmalarının Diğer Bazı Sebepleri

Yahudilerin niçin düşmanlık bakımından müşriklerden daha önce geldiklerini ve "Biz Hıristiyanlarız" diyenlerin kimler olduğunu özelliklerini kısaca açıkladıktan sonra genel olarak baktığımızda Hıristiyanların Müslümanlara, Müslümanların da Hıristiyanlara daha yakın davranmasının şimdiye kadar izah edilen dinî sebeplerden başka sosyolojik, psikolojik, coğrafi, siyasî vb. çeşitli sebepleri de mevcuttur.

Hıristiyanlar, Müslümanlara niçin Yahudilerden daha sevimlidir? sorusunu kendisine soran Câhiz, bu konuyu açıklığa kavuşturulması gerekli olan önemli bir problem olarak görmüş ve analiz etmeye çalışmıştır. Câhiz'e göre bu meselenin, açık seçik birçok sebebi vardır. Bu sebeplerden bazıları şunlardır⁵⁶:

Câhiz, Medine'deki Müslümanlarla Yahudiler arasındaki ilişkilerin açıklamasını, komşuluktan, coğrafi yakınlıktan kaynaklanan ahlâki ve psikolojik bir teori üzerine kurarak şu açıklamalarda bulunur: Yahudiler Medine ve diğer şehirlerde Müslümanlara komşu idiler, yerleşim açısından komşular arasındaki düşmanlık, başarı ve kinin yerleşmesi açısından akrabalar arasındaki düşmanlığa benzer. İnsan ancak tanıdığı kişilere düşman olur. Tanıdığı kişiye ilgi gösterir. Zorluk çıkarana ters davranır. Problemleri olan kişilerle tartışır. Bir arada yaşadığı kişinin eksikliklerini görür. Sevgi ve yakınlığın ölçüsüne göre de uzaklık ve kin oluşur. Muhacirler Yahudilere komşu olduklarında, Ensar komşuluk açısından Yahudilere muhacirlerden daha eski idiler. Yahudiler muhacirlerin din yönünden nimete konmalarını ve ayrıldıktan sonra birleşmelerini çekemedikleri için Müslümanları şüpheye düşürdüler. Zayıf karakterlilerini kendilerine çekmeğe çalıştılar kin ve haset duygularıyla düşmanları ve çekemeyenleri çoğaltmaya çalıştılar. Yahudiler bununla da yetinmemişler, Müslümanların kafalarına şüpheli düşünceler sokarak aralarındaki tartışmaları düşmanlık derecesine vardırıarak onları zayıf düşürmek istemişlerdir. Böylece Müslümanlarla Yahudiler arasında kırgınlık artmış düşmanlık katmerleşmiş, kin oldukça yer etmiştir.

Buna karşılık Hıristiyanlar, Hz. Peygamber'in ülkesinden ve çevresinden uzak oluşlarından dolayı Müslümanları yermemişler, tuzak kurmamışlar onlarla savaşa girişmemiş-

55) Bk. er-Râzî, IX, 185. Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Dünya sevgisi her günahın başıdır" (el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed, *Şuabü'l-İmân*, nşr. Muhammed Besyûnî Zağlûl, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1410, VII, 338.)

56) Ebû Osman Amr b. Bahr el-Câhiz, *Hıristiyanlığa Reddiye (Seçmeler)*, çev. Osman Cilacı, Tekin Kitabevi, Konya 1992, s. 21-22.

lerdir. İşte Câhiz, Müslümanların Yahudilere karşı sert, Hıristiyanlara karşı ise yumuşak davranma sebeplerinin başında bu komşuluk ilişkilerini görür⁵⁷.

Câhiz'in haklılık payı vardır. Ancak, diğer taraftan "kişi bilmediği şeye düşmandır" prensibinden hareketle eğer uzaklık bilmemeyi gerektiriyorsa 'Hıristiyanların da düşman olması gerekirdi veya Yahudilerin dost olma ihtimalleri daha kuvvetliydi' denebilir. Çünkü Müslümanlarla komşu olan Yahudilerin, Müslümanların iyi niyete dayalı komşuluk ilişkilerinden etkilenip dost olmaları da söz konusu olabilirdi. O halde sırf bu sebebe indirgemek kanaatimizce pek de tutarlı olmaz. Demek ki yukarıda izah edildiği gibi düşmanlığın, Yahudilerin kişiliğinden ve dini prensiplerinden kaynaklanan başka sebepleri de mevcuttur.

Hıristiyanların Müslümanları sevmeleri ve onlara hoşgörüyle davranmalarının bir sebebi de İslâm tarihinde muhacirlerin Habeşistan'a hicretleriyle alakalıdır. Şöyle ki, Muhacirlerin Habeşistan'a hicretleri ve oradakilere güvenmeleri, Hıristiyanların Müslümanları sevmelerine sebep olmuştur. İnsanların, kendilerine iyilik yapan ve iyiliğe: sebep olan kişiyi sevmeleri yaratılışlarının tabii bir gereğidir⁵⁸. Habeşistan'a hicret olayına dikkat edilecek olursa, Hz. Peygamber'e akraba ve yakınları zulmederken Hıristiyan bir Kral yardımcı olmuş ve himayesine almıştır. Hıristiyanların bu yakın ilişkisine karşı Müslümanlar da zaman zaman putperestlere karşı Hıristiyanları desteklemiş ve onların başarıya ulaşmaları için dua etmişlerdir. Peygamberliğin altıncı yılında Bizanslarla-Mecusî Sasanîler arasında savaş olmuş ve Hıristiyanlar yenilmiştir. Müslümanlar bu duruma çok üzülmüşlerdir⁵⁹. İşte Hz. Peygamber ve Hıristiyanlar arasında diğer din sahipleriyle olmayan yakınlık ve dostluk iki dine samimi inanan insanlar sayesinde oluşmuştur. Yüce Allah da onlarla güzel mücadele edilmesini istemiştir⁶⁰.

Hz. Peygamber'in hicretten önce ilk sempati duyduğu ve Müslümanların hicret etmelerini istediği ilk Hıristiyan ülke Habeşistan olmuştur⁶¹. Hz. Peygamber'in Müslümanlara Habeşistan'a gitmelerini söylerken, Habeş Kralı'nın adaletli olmasına vurgu yapması kanaatimizce O'nu Hıristiyan olmasından çok kişisel özelliğine göre tercih ettiğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle burada Hz. Peygamber'in övdüğü Hıristiyanlık değil, Hıristiyan Kral Necaşi'nin adaletli, iyi niyetli olmasıdır, yani kişisel özelliği ve davranışlarıdır. Maide 82. âyette de "Biz Hıristiyanlarız "diyenlerin yakınlığı konusunda davranışlarına ve kişisel özelliklerine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca Hıristiyanlık evrensel bir din olduğu için, her milletten kültürden ve karakterden insanlar Hıristiyan olmaktadır. İnsan doğduğu kültürün ürünüdür, aldığı terbiye, yetişme tarzları ve duygusal yapıları farklı olduğu

57) Câhiz, s. 22-23.

58) Câhiz, s. 23.

59) Bk. Remzi Kaya, *Kur'ân'da Dostluk İlişkileri*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2000, s. 118-119.

60) Bk. Ankebut, 46.

61) Geniş bilgi için bk. Mehmet Aydın, "Hz. Muhammed (a.s.) Devrinde Müslüman Hıristiyan Münasebetlerine Bir Bakış", *Asrımızda Hıristiyan-Müslüman Münasebetleri*, İslâmî Araştırmalar Vakfı Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi: 16, Ensar Neşriyat, İstanbul 1993, s. 83-86; Çelik, a.g.m., s. 139-143.

için bunların diğer insanlarla ilişkileri de bir olmayacaktır. Dolayısıyla bazı Hıristiyanlar daha mütevazı, hoşgörülü olabilirken bazılarının ise Yahudiler örneğinde anlatıldığı gibi daha acımasız ve soğuk davranışlar sergilemeleri mümkündür.

Habeşistan Kralı Necaşi'nin kendi ülkesine göç eden Müslümanlara karşı takındığı olumlu tavır, iyi muamele, gösterdiği üstün anlayış Müslümanlarla Hıristiyanların yakınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber, değişik ülkelerin hükümdarlarına elçiler ve davet mektupları göndermiş, bu elçiler ve mektuplara gösterilen en olumlu tepkilerin Hıristiyanlardan gelmiş olması da⁶² Hıristiyanlarla Müslümanların daha yakın olmasına sebep olmuştur. Bütün bu zikredilen sebepler söz konusu Maide Suresi 82. âyetin ruhuyla örtüşmektedir.

4. Müslümanların Hıristiyanlara Yakın Olma Sebepleri

Hıristiyanların Müslümanlara yakın olması şüphesiz ki, tek taraflı değildir. Diğer bir ifadeyle sadece Hıristiyan kesiminin Müslümanlara yakın durması anlamına gelmemekte, aynı zamanda Müslümanların da Hıristiyanlara yakınlık göstermesini de içermektedir. Bu bağlamda Câhiz'e göre Müslümanların Hıristiyanları sevmelerinin en önemli sebeplerinden bir diğeri de, avam tabakasının söz konusu olan Maide Suresi 82. âyeti yanlış yorumlaması, bu yorumlara halkın seçkin kesiminin tartışma ile katılmasıdır. Hıristiyanlar bu âyete sıkıca sarılarak onunla delil getirmişler, alt tabakadan zayıf insanların kalplerini de işte bu âyete çekmişlerdir⁶³.

"İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksınız. Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da "Biz Hıristiyanlarız" diyenleri bulacaksınız. Çünkü onların içinde keşişler ve râhipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar" (Maide 82)

Câhiz'e göre bizzat bu âyetin kendisinde, Allah'ın bunların benzeri olan Melkânî ve Yakubîleri⁶⁴ kastetmediğine dair büyük bir delil vardır. Bu âyet, ancak rahip Bahira ve Selmân-ı Farisî'nin hizmet ettiği rahiplerin benzerlerini kastetmektedir⁶⁵.

Hıristiyanların bu tavırları yani halkı bu şekilde yanlış yönlendirme uygulamaları maalesef geçmişte kalmamıştır. Bu âyeti genele teşmil etmek suretiyle yorumlamakta, günümüzde de bu davranışlarına devam etmektedirler. Böyle asılsız iddialarla halkla aralarında ünsiyet kurma yoluna giderek misyonerlik yapmaya kalkışmaktadırlar. Hatta daha

62) Geniş bilgi için bk. Levent Öztürk, "Etiyopya", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 492-494.

63) Câhiz, s. 23.

64) Nasturîler. Yazar, Nasârâ. (Hıristiyanlar)'dan sonra Yakubîler ve Melkânîleri zikretmektedir. Bu, o zaman bunların en büyük Hıristiyan fırkaları oluşundan kaynaklanmaktadır. Kadıköy (m. 451) ve II. İstanbul Konsili (m. 553) 'nden sonra Melkânîlik, Katolikliğe dönüşerek evrensel bir hal almış, Yakubîlik de (Yakub Beradyüs'e tabi olanlar) Ortodoksluğa dönüşmüştür. IV. İstanbul Konsil'i (m. 869) 'nden sonra kilise ikiye ayrılmıştır: 1. Doğu Hıristiyanlığı (Merkezi İstanbul). 2. Batı Katolikliği (Merkezi Roma). Sonra Alman Martin Luther (1483-1546), Roma Kilisesi'ne karşı çıkınca (1517) üçüncü bir büyük kilise (Protestanlık) doğmuştur. Bu kiliselerin hepsi çeşitli fırkalar ve sayısız Mezhepleri, kapsamaktadır. (Mütercim Osman Cilacı'nın açıklaması)

65) Câhiz, s. 23-24.

da ileri giderek, bu âyete rağmen Hıristiyanlara soğuk davranılamayacağını belirterek Müslümanların Kur'an'a uymadıklarını ifade etmeye, en azından ima etmeye çalışmaktadırlar. Hâlbuki bu araştırmadan anlaşılacağı üzere bu âyet Hıristiyanlardan bir grubu anlatmakta, onların yakınlığı da belirli şartlara ve özelliklere bağlanmaktadır.

Burada bir başka sebep daha vardır, o da Hıristiyanlığın Araplar arasında Mudar kabilesi dışında yayıldığı meselesidir. Çünkü onlar arasında ne Yahudilik, ne Hıristiyanlık, ne de Mecusilik yayılmıştır. Hıristiyanlık ancak Lahm, Gassan, Necran, Kudaa, Tay vb. kabilelerle Arap meliklerine, diğer birçok kabile ve sitelere üstünlük sağlamıştır. İslâm geldiği zaman, Yahudiliğin herhangi bir Arap kabilesine üstünlüğü söz konusu değildi. Ancak bu Yahudiler Yemaniyye'den bazı kişilerle, İyad ve Rebia kabilelerinden az bir kesime hitap ediyordu. En büyük Yahudi topluluğu Medine, Teyma, Vâdi'l-Kurâ ve Araplar dışındaki Veled-i Hârûn'da bulunuyordu. Arapların kalplerini bizzat kendi içlerindeki melikleri Hıristiyanlığa meylettirmişti⁶⁶.

Müslümanların Hıristiyanlara ilgi gösterme sebeplerinden bir diğeri de, onlarda devamlı bir devlet gücü hissetmeleridir. Hıristiyanlar arasında çok Arap vardı. Hıristiyanlar arasındaki kelâmcı, tabip ve müneccimler Müslümanlara göre filozof ve akıllı kişileri oluşturuyorlardı. Ancak Müslümanlar aynı durumu Yahudilerde göremediler⁶⁷.

Müslüman halkın kalbinde Hıristiyanların yücelmesi ve yüksek mevkilerde bulunan İslâm meliklerince sevilmelerinin bir sebebi de bazı Hıristiyanların hükümdarlara kâtiplik yapmaları, saraydaki eşyaları dekore etmeleri, memleketin ileri gelen kişilerine hekim olmaları, kuyumculuk vb. ince işlerle ilgilenmeleridir. Buna mukabil Yahudiler sadece dericilik, kumaş boyacılığı, hacamat (kan alma) kasaplık ve nalbantlıkla uğraşıyorlardı⁶⁸.

Mâtürîdî, Hıristiyanların yakınlığını değerlendirirken, şu hususlara dikkat çekmektedir. Hıristiyanlara gelince onlar da aslında Yahudiler gibi peygamberlerle savaşmış, onları öldürmüş olsalar da yine de onlar Yahudiler kadar vahşeti sevmezler, bilakis onlar daha ince kalpli, yumuşak huyludurlar. Bu da İsa'nın Allah'a karşı mütevazı bir kul olmasından kaynaklanır. Ruhban çok ibadet eden demektir, Kissîsler ise siddiklerdir. Yani Hıristiyanların doğru, dürüst olanlarıdır. Bunlarla beraber Yahudilerde ruhban ve kissîs yoktur, Dolayısıyla Hıristiyanlar, çok daha fazla dostluk yapmak için yumuşak huylu, ince kalplidirler ve naziktirler⁶⁹.

Mâtürîdî, yukarıda sözü edilen özellikleri saydıktan sonra, bu durumu tarihî delillerle vesikalandırmaya özen gösterir ve Medine'deki Yahudi kabilelerini örnek verir. Buna göre başlangıçta Medine'deki Yahudiler, Mekkeli müşriklere karşı Hz. Peygamber'le beraber hareket edeceklerine dair söz vermiş oldukları halde, bunu zahirî olarak gösterdiklerini ama gerçekte müşriklere beraber hareket ettiklerini belirterek aynı durumun Hıristiyan-

66) Câhiz, s. 24.

67) Yahudilerde bu özellikleri görememelerinin sebepleri hakkında geniş bilgi için bk. Câhiz, s. 25.

68) Bk. Câhiz, s. 26.

69) Bk el-Mâtürîdî, II, 60.

lar için geçerli olmadığını, Hıristiyanlarla ilişkilerde bu tür bir durumun meydana gelmediğini belirterek bunu Hıristiyanların dostluk ve yakınlığına örnek göstermektedir⁷⁰.

Yahudilere göre Hıristiyanların kalpleri daha naziktir, tavırları yumuşaktır, dünya hırs-ları daha azdır, ilim ve amele ilgileri ise daha fazladır, bu âyet de ona işaret etmektedir. Yine onların hakikati anlamaları kolaydır, Yahudiler gibi büyüklemezler ve mütevazı insanlardır. Onların mütevazı olmalarının göstergesi de ilim ve çalışmayı arzu etmeleri, gayretli olmaları ve şehevî duygulardan da kendilerini çekmeleridir⁷¹.

Sonuç

İslâm âlimlerinin genel kanaatinden anlaşıldığına göre, Maide 82. âyette pratik hayat-tan bir sahneye yer verilmekte, "Biz Hıristiyanlarız" diyenlerin Müslümanlara daha yakın olduğu ifade edilmekte, tefsirlerde bu ifadeyi kullananların Habeşli Hıristiyanlar olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu ifadenin belli bir gruba ait olduğu ve özel bir durumu açıkladığı, bütün Hıristiyanları kapsamadığı görüşü ağırlık kazanmaktadır. Âyette zikre-dilen özellikleri taşıyan Hıristiyanları kapsadığını söyleyen âlimlere de rastlanmaktadır.

Nitekim İslâm, Yahudiler ile Hıristiyanları farklı değerlendirmekte, Hıristiyanların yakınlığının da Yahudilerle karşılaştırıldığında, Yahudilere nispetle söz konusu oldu-ğu vurgulanmaktadır. Yahudiler, iman edenlere karşı en şiddetli düşmanlık besleyen-ler olarak görülürken, Hıristiyanlar daha yakın olarak kabul edilmektedir. Yahudilerin düşmanlığı dünyaya aşırı bağlılıkları, hırsları, kıskançlıkları ve inançları sebebiyle iken, Hıristiyanların sevgice yakın olmaları mütevazı, ince kalpli olmaları, dünyadan feragat etmeleri, kalplerinde sevgi, merhamet ve Allah korkusu taşıyor olmaları gibi özelliklerine bağlanmaktadır. Hıristiyanların tamamı da tek bir grup olarak görülmemektedir. İslâm, Habeş Kralı ve maiyetindekiler gibi ilk dönem Hıristiyanlar ile teslise inanan bugünkü Hıristiyanları farklı telakki etmektedir. Hıristiyanlardan bazıları, Allah'tan başkalarına tapınanlar, inkâr edenler olarak değerlendirilmektedir.

Dolayısıyla her 'Hıristiyan'ım' diyen de, Mü'minlere sevgi ve dostlukça en yakın değildir. Bilhassa Maide Suresinin 82. âyetinden anlaşıldığı üzere, diğer dinlerle yakın ilişkilerde muhatap, özellikle Hıristiyanlar; onların içinde de şu üç vasfa sahip olanlardır. Yani Allah'ı tanıma ve O'na ibadet etme yolunda azamî gayret sarf edenler; O'nun rıza-sını kazanmak için bu dünyadan, dünya menfaatinden uzak durma yeteneği gösterenler, bir de sair insanlara ve Hakk'a karşı büyüklük taslamaktan, kibirden uzak duran dindar ruhanîlerdir. Diğer bir ifadeyle dünya menfaati peşinde koşan, tarihte Müslümanlara zulmeden, insanların çeşitli zaaflarından faydalanarak misyonerlik yapan Hıristiyanlar, Hıristiyan siyasetçiler değildir. Yine kendisini sair insanlardan ve de Müslümanlardan üstün gören, mağrur ve kibirli Hıristiyan din adamları da değildir.

Farklı din mensupları arasındaki fikrî ve fiilî gerilimlere bakıldığında büyük bir kıs-mının genelleştirmeyle alâkalı olduğu görülmektedir. Anlaşıldığı üzere İslâm, genelleş-tirmelerden kaçınmakta, Ehl-i Kitab arasında, hatta Hıristiyanlar içinde bile bazı derece-

70) Bk. el-Mâtürîdî, II, 60-61.

71) Bk. Beydâvî, I, 450.

lendirmelerde bulunmaktadır. Böylece müminlerin daha uyanık olmalarını temin yoluna gitmekte, Müslümanların diğer din mensuplarıyla ilişkilerinin muhtevasını sağlam bir temele dayandırmalarının, muhataplarının özelliklerini iyi bilmelerinin gereğini vurgulamaktadır. Bu da farklı din mensuplarıyla ilişkilerde önemli bir prensip olarak hayata geçirilebilir. Zira dinler arası diyalog faaliyetlerinin arttığı günümüzde ilişkilerin sağlam temellere oturtulması, Kur'ân endeksli bir bakış açısına sahip olmaya, ilişkilerin Kur'ânî ölçülere dayandırılmasına bağlıdır. Dolayısıyla Kur'ân verilerinin ve tarihî uygulamaların güncellenip kullanılması ilişkilere daha sağlıklı bir ivme kazandıracığı kanaatindeyiz.

Araştırmada elde edilen verilerden anlıyoruz ki, Yahudiler dinî inançlar açısından İslâm'a daha yakın olmasına rağmen düşmanlık bakımından daha şiddetli oldukları kabul edilmiş, bütün Yahudiler de bir tutulmamıştır; yine Hıristiyanlık da teolojik açıdan Müslümanlığa daha çok tezat teşkil etmesine rağmen, Hıristiyanların belli bir kısmı ve bazı özellikleri sergileyenleri sevgice Müslümanlara en yakın olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla denilebilir ki, Kur'ân belirli inanç gruplarını, dinleri kesin bir tasnife tabi tutup buna göre dost veya düşman ilan etme amacı taşımamaktadır. Yakınlığın ve uzaklığın asıl gerekçesi, tarafların ahlâkî ve sosyal terbiyeleri sonucu oluşan ruh halleri, toplumsal karakterleri, ahlâkî davranışları ve muâşeret usulleridir. En azından bu âyet için söyleyecek olursak burada söz konusu olan inançlar değil, gösterilen iyi niyet ve sergilenen davranışlardır. Dolayısıyla âyette zikredilen özellikleri taşıyan, Müslümanlara samimi, mütevazı ve nazik davranan Hıristiyanlarla yakınlık ve tabii bir diyalog söz konusudur. Bu yakınlık, bütün Hıristiyanlara teşmil edilmemektedir, çünkü bütün Hıristiyanlar bir değildir. Ayrıca günümüzde farklı din mensupları arasındaki ilişkilerde belirleyici olan tek hareket noktası insanların dinî inançları değildir. Bu ilişkilerin siyasî, kültürel, sosyal ve stratejik boyutları da mevcuttur.

Öyle anlaşılıyor ki, Hz. İsa'nın gerçek öğütlerine bağlı kalan Hıristiyanlar, hak söze kulaklarını tıkamayarak, Müslüman olmasalar bile Müslümanlara düşmanca davranmabilirler. Kur'ân da Allah'ın kullarının, Allah dostluğunda kardeş olmalarını istemektedir. Bunun için Hıristiyanların, artık İslâm düşmanlığına son verip, Hz. Peygamber devrindeki Hıristiyanlar gibi davranmaları, Müslümanların da onlara karşı hoşgörülü olmaları gerekir. Çünkü her iki dinin de ruhuna uygun olan budur. Bu yüzden mutlaka ortak değerlere dayalı bir ahlâk oluşturulmalı ve dini liderler, sorumsuzca yapılan, toplumu geren beyanlarda bulunmak yerine, taraftarlarının bu ahlâkî ilkelere uyması konusunda gerekli çabayı göstermelidirler. Taraflar arasında karşılıklı güven duygusunun sağlanması ve artırılması konusunda herkes üzerine düşen görevi yapmalıdır.